

Persinformatie: Achtergrond over het Mauritsraam van Klooster Sint Agatha

Theo Bögels

“Door de vriendelijke aanwijzing van zijn medelid, den Heer P.J.H. Cuypers, heeft het Bestuur van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap alhier, ervaren, dat er zich in een kerk der kruisheren te St. Agatha bij Kuik, een venster bevindt van gebrand glas, met een voorstelling van Prins Maurits, welk venster, bij de voorgenomen restauratie der kerk, ophoudt een bestemming te hebben.”¹ Zo begint een brief die op 17 december 1871 uit Amsterdam verstuurd werd naar de prior van het Kruisherenklooster in St. Agatha, waarin gevraagd wordt het raam te schenken of in bruikleen te geven aan “het Museum van het Genootschap, dat in oprigting is”.

Het raam waarnaar de brief verwijst, bevond zich in 1871 al 250 jaar in de kloosterkapel en was het middelste van de drie ramen boven het hoogaltaar. Hoewel de overlevering wil dat het raam in 1612 door Maurits aan het klooster werd geschonken, moet het raam van iets latere datum zijn.² De beeltenis van Maurits op zo’n prominente plaats in de kerk was een permanent bewijs van de bescherming die de Oranjes vanaf het begin van de Tachtigjarige Oorlog aan het

1 Kloosterarchief St. Agatha 116

2 Op het raam prijkt het wapen van Maurits, gesierd door de gravenkroon. Maurits kon pas de prinselijke kroon opvoeren toen hij na de dood van zijn halfbroer Philips Willem in 1618 de titel van Prins van Oranje erfde. Het raam moet dus voor 1618 gemaakt zijn. Het wapen toont ook de versierselen en het motto

klooster geboden hadden. Het raam bestaat uit 18 panelen en heeft een totale omvang van ca. 2,5 bij 5 m.

Toen het Genootschap zijn verzoek aan de prior richtte, naderde de restauratie van de kloosterkerk o.l.v. Pierre Cuypers zijn voltooiing. Het renaissancistische raam met de beeltenis van Maurits in de gotische kerk moet Cuypers, gezien zijn rigoureuze stijloppvattingen, een doorn in het oog geweest zijn. De eveneens Roermondse glazenier Frans Nicolas, met wie Cuypers vaker samenwerkte, kreeg opdracht nieuwe glazen te vervaardigen voor de drie ramen van het koor en het Mauritsraam uit te nemen. De vervanging van de ramen verliep moeizaam, waarbij architect en glazenier elkaar graag de schuld toeschoven. In februari 1874 schreef Nicolas aan de prior dat hij bezig was met het tekenen van het ontwerp, maar dat Cuypers hem had gemeld daarmee te stoppen omdat “in elk venster een nieuwe dorpel moest komen”.³ In april schreef Cuypers geërgerd dat hij niet wist “waarom M Nicolas het werk moet suspenderen, wanneer ik hem de maat van een dorpel opgeef!” Pas eind november 1874 kon Nicolas de prior melden dat de weersomstandigheden nu zodanig zijn dat hij “iemand met de vensters kan oversturen. Ik was bang dat ik gedwongen zoude zijn dezelve per spoor over te zenden en zulks is zeer gevaarlijk.” Het middelste venster was blijkbaar nog niet klaar, want in dezelfde brief schrijft Nicolas dat hij nog instructies verwacht “van de Heer Cuijpers over opschriften van het middenvenster. Ik ben er zeer om verlegen. Ik vrees dat ik daarbij nog oponthoud zal krijgen.” Dit is een indicatie dat de ontwerpen van de ramen van de hand Cuypers zelf zijn en dat Nicolas de ontwerpen van de architect moest uitvoeren. In de eerste jaren van de samenwerking tussen Nicolas en Cuypers was dit de gebruikelijke praktijk.⁴ Door de vertraging duurde het dan ook nog tot februari 1875 voordat de nieuwe ramen geplaatst werden en het Mauritsraam kon worden uitgenomen.

Ook de communicatie over de schenking van het Mauritsraam verliep trager dan waarop Cuypers had gehoopt, waarbij hij zich opnieuw van zijn norsige kant liet zien. Na het eerste verzoek tot schenking van het Mauritsraam bleef het stil van de zijde van de Kruisheren. Op 9 april 1874 ontvangt de prior een nieuw schrijven van de commissie, waaruit blijkt dat Cuypers opnieuw het nodige voorwerk heeft verricht: “De Commissie van adviseurs voor monumenten van Kunst en geschiedenis heeft van haar lid den Heer P.J.H. Cuijpers de mededeeling ontvangen dat zich in het klooster van S. Agatha een oud geschilderd glasraam bevond, waarop een voorstelling betreffende Prins Maurits voorkomt, en dat UWeleerwaarde niet ongenegen zou zijn om het Rijk in het bezit van

van de Orde van de Kousenband, waarmee de Engelse koning Jacobus I Maurits in 1613 vereerde, dus het raam dateert van na deze datum. Het raam kan dus alleen na 1612 en voor 1618 vervaardigd zijn.

3 De briefwisseling met de prior aangaande de ramen is te vinden in Kloosterarchief St. Agatha 116

4 Carine Hoogveld, *Glas in lood in Nederland 1817-1968*. 's-Gravenhage, SDU, 1989

het raam te stellen.” Al op 25 april voert Cuypers de druk op in een brief aan de prior, met de bevoogdende toevoeging hoe de prior het kan verwoorden: “Het komt mij voor dat men zeer goed het gebrande venster kan afstaan, onder dankbaarheidbetuiging aan het Huis van Oranje voor de bescherming van St Agatha.” Hij dringt erop aan de Commissie van Adviseurs te schrijven. Als er niet snel genoeg naar zijn zin gereageerd wordt, schrijft Cuypers, duidelijk geïrriteerd, al op 8 mei opnieuw: “Tot mijn bevreemding vernam ik gisteren op den Vergad. Der Rijks-Adviseurs dat er nog geen bericht was aangekomen betreffende het venster van St Agatha. Dit is enigszins onaangenaam voor mij. *U/en.* had vooreerst immers maar te schrijven, dat het later zou worden gezonden. Gelieve dan daarvan werk te maken, daar men in onze Verg. de zaken graag geregeld afdoet.” Het aandringen van Cuypers heeft effect, want op 11 mei wordt het definitieve besluit van de prior aan de Commissie bekend gemaakt, om, als bewijs van waardering voor het huis van Oranje, “ons vensterraam ten geschenke aan [te] bieden, met vermelding der schenkers.” Om ervoor te zorgen dat er dan geen weg meer terug is handelt de Commissie voortvarend en stelt de Minister van Onderwijs meteen per brief op de hoogte van de schenking.

Toen de schenking eenmaal formeel was gedaan, was de druk van de ketel en had de commissie geen haast meer om het raam naar Amsterdam te krijgen. Ook de toon waarop geschreven werd veranderde. Op 15 januari 1875 meldde de prior aan de commissie dat het raam was uitgenomen en in kisten verpakt naar het atelier van Nicolas in Roermond was vervoerd, met de toevoeging dat Nicolas verwachtte dat “er veel moet bij gebrand worden.” Hij vraagt naar welk adres het gestuurd moet worden en schrijft uitdrukkelijk dat hij een teken wil ontvangen dat het raam is geschonken “alleen en uitsluitend om het Huis van Oranje en bij gelegenheid van het 25-jarig jubelfeest van Zijne Majesteit Willem III met wiens Huis de Prins verbonden was, en omdat Zijne Majesteit Willem III beschermheer is van het Rijksmuseum van Kunsten enz.” Op 22 januari verzoekt de commissie om het raam voorlopig in St. Agatha op te slaan, tot de onderhandelingen met Nicolas aangaande de restauratie zijn voltooid. Pas als het klooster verzocht wordt het raam te versturen, zal het gevraagde bewijs van schenking worden verzonden.

Of ook het klooster voordelen zag in de schenking van het raam aan het nieuwe museum, zoals wel gesuggereerd wordt⁵, is twijfelachtig. De Kruisheren waren weliswaar al vanaf 1849 verwickeld in een langdurige strijd met de staat over de eigendomsrechten van hun bezittingen, maar nergens wordt in de briefwisseling een toespeling gemaakt op dit conflict. Integendeel, de traagheid van de schenkingsprocedure en de nadruk die bij de schenking gelegd wordt op de relatie met het koninklijk huis, vormen geen enkele aanwijzing dat de prior de regeringsplannen aangaande

5 cuijksecanon.nl/mauritsraam (24-8-2018)

de verkoop van de kloosterbezittingen gunstig probeerde te beïnvloeden. Die plannen vonden in 1887 hun beslag in het gerechtelijk vonnis, dat het klooster met de tuin weliswaar toewees aan de Kruisheren, maar de landerijen en overige bezittingen van het klooster aan de staat.⁶

De schenking van het Mauritsraam aan het Rijksmuseum blijkt in 1944 de redding van het kunstwerk te zijn geweest. In mei van dat jaar, nog voor de bevrijding, breekt een brand uit in de gewelven van de kloosterkerk, met als gevolg dat de daktoren omvalt en in zijn val de gewelven meeneemt. De ravage is enorm. Zolang de brand nog boven de gewelven woedt, dragen de toegesnelde dorpelingen alles wat los zit naar buiten, maar als de gewelven instorten gaat het overige interieur van de kerk, inclusief de glazen van Frans Nicolas, geheel verloren.⁷ Alleen de muren staan nog overeind. De restauratie van de kerk wordt, zeker gezien de beperkte naoorlogse omstandigheden, voortvarend aangepakt. Daarbij doen de Kruisheren in 1947, in samenwerking met de Rijksdienst voor Monumentenzorg, een poging om het Mauritsraam weer naar St. Agatha te krijgen, om het zijn oorspronkelijke plaats terug te geven. Na verschillende keren heen er weer schrijven, werd het verzoek uiteindelijk door het Rijksmuseum afgewezen, met het argument dat het raam in de Aduardkapel van het museum aangebracht zou worden. Daar werd het weer uitgenomen in 1967 en ondergebracht in een depot dat dichtgetimmerd werd en vergeten.

In 1989 wordt de kwestie van het Mauritsraam aangekaart door de CDA-fractie in de gemeenteraad van Cuijk. Men vindt dat het raam, dat zich in een opslagruimte van het Rijksmuseum bevindt, weer in handen moet komen van de gemeente Cuijk. Men ziet het al hangen “in de bovenhal van het gemeentehuis of bij het in oprichting zijnde museum in de oude gemeentetoren bij de kerk”.⁸ Het artikel vermeldt dat het raam in 1874 werd geschonken aan het Rijksmuseum, maar niet dat die schenking werd gedaan door de Kruisheren. Wie niet beter weet, zal op basis van het krantenbericht denken dat de gemeente de voormalige eigenaar was. De gemeente start een poging om het raam ‘terug te krijgen’. Het Cuijks Weekblad meldt in 1992 dat het Rijksmuseum op dit verzoek negatief heeft besloten. “Aanvankelijk liet de directeur van het museum in Amsterdam weten het kloosterraam kwijt te zijn. Inmiddels is het raam teruggevonden en aan een nauwkeurig onderzoek onderworpen.”⁹ Het raam blijkt gerestaureerd te moeten worden. De restauratie wordt uitgevoerd en het raam wordt teruggeplaatst in de Aduardkapel van het Rijksmuseum. In 1994 ging een delegatie van de gemeente Cuijk naar het Rijksmuseum om het nieuw geplaatste raam te zien,

6 L. Heere, *600 jaar Sint Agatha*, [St. Agatha, Kruisheren, 1971], pp. 17-18

7 Over de brand, zie het artikel van Ger Graat, Clemens Willenborg en Mieke van Zanten in *Sint Aegten Kroniek*, jaargang V/ 2 /juni 2002, pp.11-23

8 De Gelderlander, 28 november 1989

9 Cuijks Weekblad, 16 september 1992

een bezoek dat nogal teleurstellend verliep. Een van de delegatieleden schreef: “De conservator betwijfelde of het Maurits wel voorstelt (maar hij wist niets over de Kruisheren en hun archief). Men heeft het onderste segment v/h raam in het depôt laten staan. Daardoor is de gehele compositie v/h raam bedorven. Ik vind de herplaatsing niet erg geslaagd.”¹⁰

Bij de aanvang van de restauratie van het Rijksmuseum is het raam in 2004¹¹ opnieuw in depot opgeslagen, waar het zich nu nog bevindt. Sinds die uitneming van het raam bestaat er correspondentie tussen het klooster en het Rijksmuseum over de mogelijkheid tot terugplaatsing van het raam in de kloosterkerk. Aanvankelijk was niet duidelijk of het Rijksmuseum het raam zelf wilde gebruiken in zijn nieuwe opstelling dan wel voor een tentoonstelling over Cuypers. In 2018 ontving Klooster Sint Agatha het bericht dat het raam in principe beschikbaar is voor terugplaatsing in de kloosterkerk, in langdurige bruikleengeving.

10 Kloosterarchief St. Agatha 2665

11 glasatelierhagemeier.nl/Referentielijst.html onder 2004 (24-8-2018)